

ÎNSEMNĂRI PRIVIND UNELE AFIRMAȚII ÎN LEGĂTURĂ CU ANUMITE DESCOPERIRI DE LA CĂSCIOARELE

DE

VLADIMIR DUMITRESCU

După cum se știe, în afară de publicarea unei dări de seamă generale asupra rezultatelor primelor două campanii de săpături (1962—1963) întreprinse la Căscioarele sub conducerea noastră¹ și în afară de unele articole și mențiuni ale noastre² privind sanctuarul descoperit în stratul Boian-Spanțov din această așezare și de puține articole ale colaboratorilor noștri³, nu au fost publicate alte date despre rezultatele cuprinzătoarelor săpături dintre 1962—1968 inclusiv, deoarece — împreună cu membrii colectivului care a cercetat așezarea — lucrăm la redactarea unei monografii asupra tell-ului de pe Ostrovel (unele capitole fiind de pe acum redactate) și am socotit preferabil să nu fracționăm prea mult materialele și discutarea problemelor pe care le pun bogatele rezultate obținute în cursul celor peste 250 de zile de activitate efectivă pe șantier.

Sîntem totuși siliți să părăsim pentru moment această linie de conduită pe care ne-am fixat-o, deoarece una dintre interpretările noastre privind o anumită categorie de descoperiri — interpretare făcută cu prilejul dării de seamă mai sus amintite — a fost contestată de un coleg⁴, fără ca totuși el să fi vizitat așezarea în timpul săpăturilor sau să fi avut măcar prilejul să vadă numeroasele fotografii și desene executate pe teren, privind obiectivele în discuție. Despre ce este vorba?

Descriind resturile locuințelor degajate în stratul superior de pe Ostrovel, noi arătasem că, în afară de locuința nr. 1 și foarte probabil și de locuința nr. 11, în care se păstrasera resturile cîte unui cuptor, în celelalte locuințe n-am descoperit decît resturi de vetre simple, deschise, nu de cuptoare⁵. Totuși colegul nostru afirmă⁶ că noi am socotit că numai într-una din locuințele stratului superior de la Căscioarele se afla

¹ Vl. Dumitrescu, SCIV, 16, 1965, 2, p. 215—238.

² Idem, în *Manuel encyclopédique de préhistoire et protohistoire européenne*, (red. Jan Filip), 1, Praga, 1966, p. 205; idem, Dacia, N.S., 14, 1970, p. 5—24; idem, ArchTrésors, 32, 1970, p. 74—77; idem, Magazin istoric, 6, 1972, 5(62), p. 68—80; idem, *Arta preistorică în România*, București, 1974, p. 174 și urm., fig. 486—487.

³ Hortensia Dumitrescu, Dacia, N.S., 12, 1968, p. 381—394; idem, Dacia, N.S., 17, 1973, p. 311—316; Ersilia Tudor, SCIV, 16, 1965, 3, p. 555—561; Silvia Marinescu-Bilcu, ArchRozhl, 18, 1965, 1, p. 48—53.

⁴ E. Comșa, Dacia, N.S., 20, 1976, p. 105—128 (v. p. 125).

⁵ Vl. Dumitrescu, SCIV, 16, 1965, 2, p. 223.

⁶ E. Comșa, *op. cit.*

un cuptor (deși, repetăm, am spus limpede că este foarte probabil că și în locuința nr. 11 să fi existat tot un cuptor) și în concluzie spune că „tous les « foyers » de forme carrée de Căscioarele sont en réalité des fours dont la voûte a été démolie au cours du temps”⁷. Din nefericire însă pentru convingerile colegului nostru, această afirmație este infirmată de felul lipsit de echivoc în care se prezentau unele dintre descoperirile noastre, degajate cu toată minuțiozitatea cerută și apoi studiate, desenate și fotografiate. Este adevărat că în unele cazuri resturile erau prea sfărimate și împrăștiate, rezumându-se numai la porțiuni tipice din „vatra” pe care se făcea focul, și deci eventual aceste resturi ar fi putut aparține și unor cuptoare. Dar în alte cazuri vetrele se păstrasera așa de bine încît nu putea exista nici o îndoială asupra faptului că ele nu aparțineau unor cuptoare și nu avuseseră nici un fel de boltă, fiind simple *vetre deschise*.

Într-adevăr, în câteva dintre locuințe (de exemplu în locuințele nr. 3 și nr. 8), *gardina* vetrei era *absolut intactă*, partea ei superioară păstrindu-se în forma originală, iar baza ei dinspre interior continuându-se direct în suprafața destinată focului: în nici un caz aceste gardine nu proveneau de la peretele vreunui cuptor, pe care să se fi ridicat bolta (distrusă) a acestuia. În aceste cazuri, pentru a putea fi vorba de cuptoare, ar fi trebuit ca în locul acestor gardine intacte, bine modelate, să găsim o anumită porțiune a pereților — sau cel puțin baza presupuselor cuptoare, așa cum s-a găsit în locuințele nr. 1 și 11, chiar dacă fragmentele rezultate din prăbușirea bolții (care la vetrele deschise, mai sus amintite, lipseau cu desăvîrșire) s-ar fi putut răvăși și pierde cu timpul, așa cum se întimplase, de exemplu, la cuptorul locuinței nr. 11.

Din fotografia prezentată aici (v. fig. 2/3) se poate vedea, dealtfel, că cele două cuptoare descoperite aveau pereți înalți de peste 40 cm, construiți dintr-o serie de „felii” verticale de lipitură și avînd astfel o grosime destul de mare. În schimb gardina unora dintre vetrele deschise — și ne vom opri la aceea din locuința nr. 3, pe care am descris-o mai detaliat în darea noastră de seamă publicată în 1965⁸, avea o secțiune triunghiulară, ușor arcuită la marginea superioară și mult îngroșată spre bază. Înaltă la exterior de cca 30 cm — unde se continua în pămînt și sub nivelul podinei locuinței — ea se prezenta în secțiune așa cum se arată în schița noastră din fig. 1/3. Și în acest caz, ca și la alte vetre, gardina, *intactă*, era așa de bine păstrată și așa de bine fățuită încît nu se putea crede că ar reprezenta numai resturile inferioare (sau baza) unui perete care ar fi susținut o boltă.

Dealtfel, o vatră deschisă de un tip similar cu aceea a locuinței nr. 3 din stratul superior de la Căscioarele a fost descoperită de noi în anul 1951 în așezarea din faza Cucuteni A-B de la Traian — Dealul Fintinilor și nici acolo nu se punea problema unei bolți⁹. Vatra aceea era așa de bine păstrată, încît numai unele dificultăți de ordin tehnic ne-au împiedicat să o ridicăm așa cum se afla *in situ*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 223.

⁹ Idem, SCIV, 3, 1952, p. 121—140; v. p. 128, fig. 1.

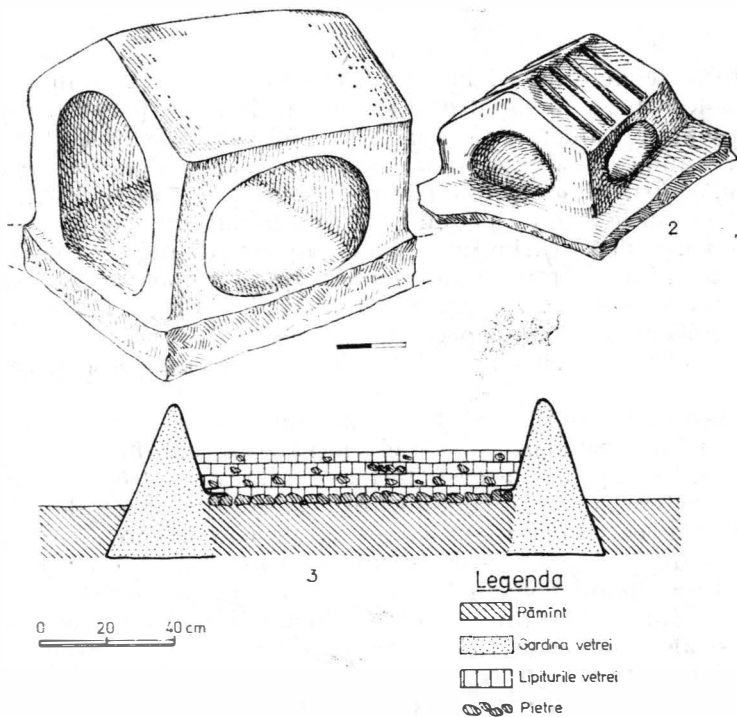

Fig. 1. 1 toartă de capac în formă de locuință, cu ușă și fereastră, din stratul fazei Gumelnița A2 al așezării de la Căscioarele; 2 idem, avînd pe acoperiș și indicarea căpriorilor; 3 secțiune transversală prin vatra deschisă a locuinței 3/1962 din stratul Gumelnița B1 al așezării de la Căscioarele.

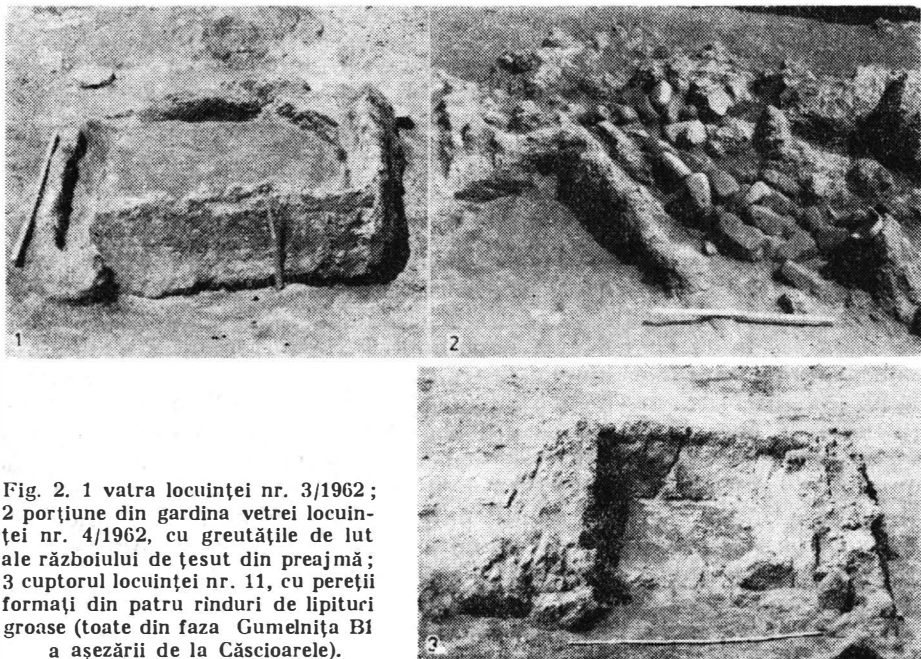

Fig. 2. 1 vatra locuinței nr. 3/1962; 2 porțiune din gardina vetrei locuinței nr. 4/1962, cu greutatea de lut ale războiului de țesut din preajmă; 3 cuptorul locuinței nr. 11, cu pereții formați din patru rînduri de lipituri groase (toate din faza Gumelnița B1 a așezării de la Căscioarele).

Firește, concluziile și interpretările unui cercetător în legătură cu ceea ce a descoperit în săpăturile sale nu trebuie neapărat acceptate fără a fi supuse unui examen critic. Când este însă vorba de fapte clar observate pe teren, studiate *in situ*, și apoi desenate, nu ni se pare tocmai firesc ca, din birou, pe baza unei simple păreri preconceptute, să se afirme că cel ce a studiat lucrurile la fața locului minut cu minut nu și-a putut da seama dacă este vorba de resturi intacte sau de unele răvășite. Cred că în decursul celor 50 de ani de activitate de teren am reușit să pot distinge ceea ce se păstra intact și ceea ce suferise de distrugerile mileniilor ce s-au scurs de la data părăsirii așezării respective... și în orice caz să pot face această apreciere mai bine decât cineva care discută din birou descoperirile făcute de mine.

Aceasta cu atât mai mult în cazul unui coleg care, atunci când s-a găsit în fața resturilor masive de chirpic ars din cuprinsul unor locuințe, a socotit că unele din ele ar fi fost adevărate... *adobe*, susținând acest punct de vedere la prima comunicare despre săpăturile sale de la Radovanu. Cu toate că șeful secției la care s-a ținut comunicarea s-a arătat foarte înclinat să împărtășească această interpretare, noi am combătut-o categoric. Ulterior, când colegul nostru a căpătat mai multă experiență în privința felului cum se prezintă resturile arse ale locuințelor culturii Gumelnița și ale onora dintre așezările culturii Boian, a renunțat la interpretarea sa inițială, socotind acum că acele bucăți de chirpic ars — pe care le numește „pains de terre” de $30 \times 30 \times 15$ cm — erau folosite în interiorul locuințelor pentru a forma un fel de laviță pentru păstrarea vaselor și a altor obiecte de folosință casnică¹⁰.

Revenind deci la afirmația colegului nostru, presupunem că el a fost influențat de afirmația unei colege bulgare, care a arătat că în colțul fiecărei locuințe din unele așezări gumelnițene săpate de ea se afla un cuptor. Firește, nu putem contesta această afirmație, deoarece n-am fost la fața locului — și de altfel nu este exclus deloc ca în unele așezări toate locuințele să fi avut cuptoare interioare. Dar, după cite știm, colegul nostru n-a descoperit la Radovanu în fiecare locuință resturi care să indice în chip indiscutabil că întotdeauna era vorba de cuptoare și nu, eventual, de vetre deschise.

Să trecem și la alte afirmații ale colegului nostru — dintre care una se referă tot la... cuptoare. Astfel, el spune că miniaturile „en terre cuite qui ornent les couvercles... reproduisent non pas des habitations, mais seulement les fours en usage à l'époque”¹¹. Ne întrebăm însă, cum s-ar explica atunci faptul că unele dintre torțile capacelor au și „feresatră”, nu numai gură și de asemenea au uneori pe „acoperiș” indicați căpriorii sau lemnele care susțineau stuful (fig. 1/1—2), care evident nu aveau ce căuta la un cuptor; totodată, ce sens ar fi putut avea reprezentarea unor cuptoare pe capacele unor vase de folosință zilnică? Căci, dacă reprezentarea miniaturală a unor locuințe putea avea o anumită semnificație în practicile magico-religioase, ne îndoiim că și reprezentarea similară a unor cuptoare ar fi putut avea o asemenea semnificație.

¹⁰ E. Comșa, *op. cit.*, p. 108.

¹¹ *Ibidem*, p. 117.

În legătură cu vasele de tip *askos*, se susține că acestea apar în cultura Gumelnița numai începând din „faza Jilava”¹², respectiv Gumelnița B 1. Această afirmație este însă categoric contrazisă de descoperirile noastre de la Căscioarele, unde au fost descoperite mai multe vase de acest tip și în stratul A 2, de factură cu totul identică cu unele dintre exemplarele din stratul B 1.

Aceeași este situația și în privința virfurilor triunghiulare de săgeți și de suliți de silex, despre care de asemenea se spune că par a fi specifice fazei B 1 (= „etapa Jilava”) ¹³. Totuși, în săpăturile de pe Ostrovelul de la Căscioarele s-au descoperit — potrivit statisticii întocmite de colaboratoarea noastră Ersilia Tudor —, pe lângă 34 de piese din stratul B 1 și alte 3 într-un strat intermediar între B 1 și A 2, alte 23 de virfuri de acest fel în strat A 2, ba chiar și 5 exemplare în stratul Boian-Spanțov. E limpede deci că nu se poate susține că săgețile de silex apar așa de tirziu în cursul evoluției culturii Gumelnița, cum crede colegul nostru.

Fiindcă am amintit de „faza Jilava”, am dori să ne oprim puțin cu acest prilej și asupra denumirilor diferitelor faze ale culturilor pre-și protoistorice, deoarece ni se pare că aceasta este o problemă care merită să fie discutată.

Este evident că, dacă aceste faze sînt indicate printr-o literă sau printr-un număr, niciodată nu se va putea face vreo confuzie în privința locului lor în evoluția culturii respective : căci, să spunem, faza III (sau C) a unei culturi va trebui să urmeze în chip obligatoriu fazelor I și II (sau A și B) și să fie la rîndul ei urmată — atunci cînd e cazul — de o fază IV (sau D), și așa mai departe. Iar cînd vrem să indicăm și etapele unor faze, adăugăm la litera capitală sau la cifra romană o literă obișnuită sau un număr arab (A 1 sau I a etc.). În schimb, dacă pentru fiecare din cele trei, patru, cinci (sau chiar mai multe) faze și etape ale unei culturi vom adopta un nume propriu, se va ajunge numai pentru culturile neo-eneolitice la sute de denumiri, care, pe de o parte, ar încărca inutil nomenclatura, iar, pe de altă parte, n-ar putea indica din primul moment locul respectivelor faze (sau etape) în evoluția unei anumite culturi. Desigur, colegul nostru, care a propus asemenea denumiri pentru fazele mai multor culturi eneolitice din România, a fost influențat de faptul că și pentru alte culturi s-a procedat în același fel (de exemplu pentru cultura Tei, dar și pentru altele) și în același timp de împrejurarea că pentru cultura Boian aproape toată lumea folosește denumiri și nu cifre sau litere pentru diferitele faze. Dar nu cred că acest procedeu trece generalizat.

În orice caz, ni se pare mult mai simplu să se vorbească despre faza Gumelnița B 1 (sau III, în funcție de sistemul preferat), decît să se spună faza (sau etapa) Jilava a culturii Gumelnița — denumire mai lungă și care nu indică prin ea însăși locul acestei faze în evoluția culturii. În schimb este mult mai indicat ca denumirea fiecărei faze și etape să indice prin ea însăși locul ei în succesiunea diferitelor etape ale culturii respective. Și de altfel cu ce denumire am putea înlocui faza A 1 sau A 2 a aceleiași culturi Gumelnița ?

¹² *Ibidem*, p. 127.

¹³ *Ibidem*, p. 125.

Credem că acest punct de vedere este întemeiat pentru *toate* culturile pre- și protoistorice. Și pentru a ne referi și la altă cultură, vom cita cazul culturii Cucuteni : Ce denumire să dăm etapei A 1 — care deocamdată este ipotetică ? Dar etapei A 2, mai ales că pînă acum nu cunoaștem o așezare care să aparțină exclusiv acestei etape (de exemplu, la Frumușica, pe lângă materiale din etapa A 2 se întilnesc și materiale din fazele următoare, A-B și B așa că nu ne-am putea referi la o etapă Frumușica fără a crea confuzii). Pentru faza Cucuteni A-B ar trebui să adoptăm cel puțin două denumiri, existînd cel puțin două etape (A-B 1 și A-B 2), același lucru fiind valabil și pentru faza următoare, B. Și asemenea exemple se pot înmulți.

Așa, de pildă, ne întrebăm cum s-ar putea rezolva această problemă dacă ar trebui să dăm fiecărei etape a culturii Monteoru din epoca bronzului un nume propriu : s-ar ajunge la aproape zece nume diferite, care nu numai că nu ar indica locul diferitelor etape în evoluția acestei culturi, dar în același timp ar fi aproape cu neputință să corespundă perfect realităților arheologice, deoarece prea puține așezări sau necropole ale culturii Monteoru conțin resturi dintr-o singură etapă.

În ceea ce ne privește preferăm deci să spunem că așezarea de la Jilava (studiată de colegul nostru în articolul care a format punctul de plecare al acestor scurte însemnări) aparține fazei Gumelnița B 1, denumire care nu ni se pare necesar să fie înlocuită cu faza sau „etapa Jilava”, tocmai pentru că — așa cum am arătat — acest nume nu indică prin el însăși locul etapei în evoluția culturii Gumelnița, spre deosebire de denumirea „faza (sau etapa) Gumelnița B 1”, care arată limpede că ea urmează etapelor fazei A și se situează înaintea etapei B 2.

À PROPOS DE CERTAINES AFFIRMATIONS CONCERNANT QUELQUES DÉCOUVERTES DE CĂSCIOARELE

RÉSUMÉ

L'auteur discute d'abord l'affirmation d'un collègue selon lequel toutes les habitations de la couche supérieure de l'ilottell de Căscioarele auraient été munies de fours. Cependant, le fait que certains foyers *ouverts* s'étaient conservés *intacts* nous empêche d'accepter ce point de vue.

D'autre part, le collègue cité est d'avis que certaines anses de couvercles en terre cuite de la culture de Gumelnița représenteraient des miniatures de fours et non pas d'habitations, ce qui semble tout à fait improbable, du moment que sur quelques-unes de ces anses a été ménagée non seulement l'ouverture (= la porte), mais aussi une « fenêtre », qui n'était en aucun cas nécessaire à un . . . four et même les chevrons du toit. Et d'ailleurs, si les miniatures en forme de maisons pouvaient avoir une signification pendant les pratiques magico-religieuses il serait difficile de comprendre quelle signification pourrait avoir la représentation des fours.

L'auteur ne trouve pas conformes à la réalité les affirmations du même collègue selon lequel les pointes de flèches triangulaires en silex et les vases *askoi* seraient connus seulement à partir de la phase Gumelnița B 1 (= étape Jilava), car à Căscioarele on a trouvé de pointes de

flèches de ce type dans *toutes* les couches de Căscioarele ; en même temps on a trouvé des *askoi*, de tous les points de vue pareils à ceux de la couche supérieure (phase B 1), dans la couche A 2.

Quant aux dénominations des diverses phases ou étapes d'une civilisation pré-ou protohistorique, l'auteur est d'avis que la meilleure solution est d'indiquer ces phases par des lettres majuscules ou par des chiffres et non pas par les noms des stations : si l'on parle de la phase B 1 (ou III) de la culture de Gumelnița, par exemple, l'on précise implicitement que cette phase est postérieure aux étapes de la phase A (ou I et II), tandis que si l'on parle de « l'étape Jilava », il faut préciser qu'elle est postérieure ou antérieure à telle autre phase ou étape.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. 1 anse d'un couvercle modele en forme de maison (couche Gumelnița A2 de Căscioarele) ; 2 idem, couche Gumelnița B1, avec l'indication des chevrons sur le toit ; 3 coupe transversale du foyer ouvert de la maison n° 3/1962 de la couche Gumelnița B1 de Căscioarele.

Fig. 2. 1 le foyer ouvert de la maison 3/1962 ; 2 la bordure en relief du foyer ouvert de la maison n° 4/1962, avec les poids en terre cuite d'un métier à tisser ; 3 le four de la maison n° 11, aux parois formées de quatre couches juxtaposées de crépi (tous de la couche supérieure de Căscioarele = phase Gumelnița B1).